

Szerelem forradalom idején

Az orosz avantgárd művészpárjai

Kunstforum, Bécs, 2016. I. 31-ig

P. SZABÓ ERNŐ

GUSZTAV KLUCISZ:

Plakátterv: Szüntessük meg országunkban a szénhiányt!, 1933, színezett ezüstszelatin-nyomat, 10x7,5 cm, Galerie Priska Pasquer (Köln) jóvoltából

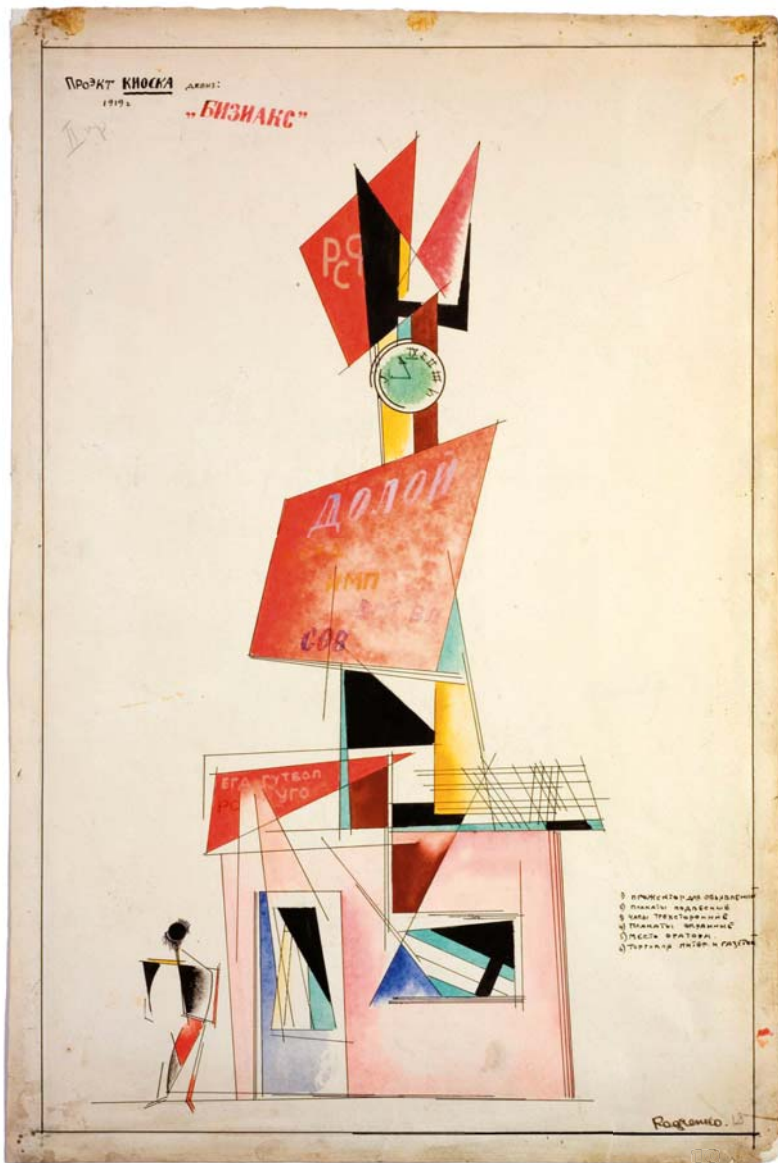
ALEKSZANDER RODCSENKO:

Kioszkterv, 1919, gouache, papír, 51,5x34,5 cm, magántulajdon

Forradalmi időkben a szerelem is gyorsan kibontakozik. Alig néhány hónapja ismerte egymást a két művésznő-vendék, Alekszander Rodcsenko (1891–1956) és Varvara Sztyepanova (1894–1958), már a közös életről szöttek terveket, közös otthonról, amelyben minden olyan, amilyen csak a legmerészebb művészi képzeletben lehet, s amelybe nem hatolhat be a nagyvilág lármája, erőszakossága vagy éppen közönye. Ahogyan az akkor még a Kazanyi Művészeti Iskolában tanuló fiatal-ember írta az időközben megismerkedésük városából Moszkvába költözött, Konsztantyin Juon és I. Dugyin rajz- és festőiskolájában és Ilja Maskov magániskolájában tanuló lánynak, „fantasztikusan fogunk élni, ugye,

fotó: © Galerie Priska Pasquer, Köln © Bildrecht, Wien, 2015; HUNGART © 2016

Naguatta? Különleges módon élünk majd. A valóságot álommá változtatjuk, és az álmot valósággá... Saját világunkban élünk majd, ahol rajtunk kívül senki nem lesz”.

Nos, az álmok bizonyosan megmaradtak, csak éppen a külvilágot nem sikerült kirekeszteni a saját életükből. De nem is akarták immár. A két fiatal művész lázasan vetette bele magát a forradalom utáni évek művészeti életébe, Rodcsenko minden területen kiválót alkotott, vezető szerepet vállalt a művészeti élet átszervezésében, minden jelentős kiállításon ott volt – amíg csak lehetett. Akárcsak Sztyepanova, míg azonban a feleség még a 30-as években is vezető lapok szerkesztője és tervező grafikusa maradhatott, férje művészete akkoriban már nem jelenhetett meg a nyilvánosság előtt. Közös munkájuk, amely a 20-as években a többi között filmdíszletek és jelmezek tervezésében nyilvánult meg, már csak a textildíszletre szorítkozhatott. Életművének gazdagsága csak halála után vált nyilvánvalóvá, ahogyan közös tevékenységük különös értékei is csak akkor lettek köztudottak.

A többi között éppen egy bécsi kiállításnak köszönhetően, amelyet 1991-ben rendeztek a MAK-ban (Österreichisches Museum für Angewandte Kunst), amely a moszkvai Puskin Múzeummal együttműködve megrendezte közös emlékkiállításukat *Egyetlen célunk a*

fotó: © A. Rodcsenko & W. Stepanova Archiv Kunstwerk: © Bildrecht, Wien, 2015; HUNGART © 2016

jövő címmel. Bécs számára később is fontos tájékoztató pontot jelentett a szovjet-orosz avantgárd művészete, pontosabban jelentett már korábban is, hiszen az emlékezetes budapesti kiállítást a MAK-kal együttműködve rendezték meg a Múcsarnokban 1987-ben. Mintha csak az idők változását érezték volna meg Budapesten is a nagyszabású *Művészet és forradalom* című tárlat anyagának bemutatásával! Ha így is volt, arról nyilvánosan nem sok szó esett, hiszen ahogyan a katalógusban olvashatjuk, a tárlatra az úgynevezett nagy októberi szocialista forradalom hetvenedik évfordulója tiszteletére került sor.

A bécsi kiállításváltozat katalógusából természetesen hiányzott az inkriminált mondat, az azonban bizonyos, hogy a következőkben a budapestinél nagyobb figyelmet fordítottak az orosz avantgárd értékeire. A Wien Museum 1999-ben például *Chagall, Kandinszkij és...* címmel a Puskin Múzeum rajzainak és akvarelljeinek bemutatásával tisztelgett az „orosz kísérlet” előtt. Egy évvel korábban a Kunstforum a szentpétervári Állami Orosz Múzeummal együttműködve rendezte meg a *Vörös az orosz művészetben* című bemutatót, amely ugyan a 15. századi ikonfestészetig visszanyúlva mutatta be a vörös szín domináns szerepét az orosz festészetben, de természetesen elsősorban a 20. század első két évtizedére koncentrált. Azokra az évekre, amelyekben az El Liszickij-i *Vörös ékkel üsd a fehéret!* felkiáltás szabta meg a teendőt a művészet és az élet számára egyaránt. Most majdnem egyszerre újabb két jelentős kiállítást kínált, kínál Bécs a 20. század elejének orosz avantgárd művészetével kapcsolatban. Az Albertina *Chagalltól Maleviczig* címmel százharminc alkotás bemutatásával tekinti át a század első három évtizedének történéseit (február 26. – június 26.), azzal a céllal, hogy a homogén orosz avantgádról, annak lineáris, egydimenziós fejlődésvonaláról alkotott leegyszerűsített kép helyét egy összetettebbel váltsa fel. A modern nyugati művészek századforduló körül jelentkező hatása, a neoprimitivizmus, a kubo-futurizmus, a szuprematizmus éppen úgy megjelenik ezen a kiállításon, mint azon a másikon, amelyet szintén a Kunstforumban láthattunk 2015. október 14. és 2016. január 31. között *Szerelem a forradalom idején* (Liebe in Zeiten der Revolution) címmel az orosz avantgárd többé vagy kevésbé ismert művészpárjainak az alkotásaiból.

Rodcsenko és Sztjepanova mellett az előbbi csoportba tartozik Natalja Goncsarova (1881–1962) és Mihail Larionov (1881–1964), akiknek útja a Párizsban megismert impresszionista, posztimpresszionista irányzatokon, a neoprimitivizmuson keresztül vezetett az avantgárd felé. Larionov 1912-ben mutatta be első rayonista képeit, amelyek Malevics szuprematizmusa

és Kandinszkij forma- és színekombinációi mellett az absztrakt művészet harmadik erős tartóoszlopát jelentették. Olga Rozanova (1886–1918) vizuális költészete és szuprematista variációi a költő férjjel, Alekszej Krucsonihhal (1886–1968) szoros együttműködésben születtek. Nem mellesleg a férj (Malevics, Hlebnyikov és Matyusin társaságában) egyik alkotója volt az orosz avantgárd egyik kulcsművének, a *Pofon a közizlésnek* című futurista operának. Emblematikus alkotás az ugyancsak korszakhatárt jelentő kiállítás, az *5x5=25*, című 1921-es seregszemle katalógusában szereplő mű, Alekszandr Vesznin (1883–1959) munkája is, amely azt is jól érzékelteti, ahogyan a fiatalon elhunyt feleség, Ljubov Popova (1889–1924) színházi és textiltervezői munkássága is, hogy az orosz avantgárd művészete nem ismerte a határokat műfajok, művészeti ágak, az élet és a művészet között.

Talán csak az álmok körül nem volt rendben valami. Legalábbis ezt sejteti a legfiatalabb „álmopár”, Valentyina Kulagina (1902–1987) és Gusztav Klucisz (lettül: Klutsis) (1895–1938) története. Villámgyorsan felívelő pályájuk, grafikai elemekkel kombinált fotómontázsai fogadtatása fényes jövőt jósolt nekik a sztálini birodalomban, melynek sikereit plakátjaikkal annyiszor megénekeltek, dicsőítették. Ám 1938. január 17-én az éppen a New York-i világiállítás előkészítő, utazni készülő Kluciszt letartóztatták. Kulaginának sohasem mondták meg, mi történt a férjével, egészen haláláig azt hitte, hogy szívrohamban halt meg a börtönben. Csak 1989-ben, két évvel a halála után derítették ki, hogy nem sokkal letartóztatása után Sztálin parancsára kivégezték.

Fotó: © A. Rodtschenko & W. Stepanowa Archiv, HUNGART © 2016

VARVARA SZTYEPANOVA:
Rodcsenko-karikatúra, 1922, tusrajz, 23,5x18 cm, magántulajdon

GUSZTAV KLUCISZ:
Rádióközvetítés, Lenin beszél, 1922, tus és ceruzarajz, 26,4x17,1 cm, Staatliche Tretjakow-Galerie, Moszkva

Fotó: © Staatliche Tretjakow-Galerie, Moszkva, Kunstwerk: © Bildrecht, Wien, 2015, HUNGART © 2016

